

เทศน์อบรมคณะพระธรรมบัณฑิต

เมื่อวันที่ ๓๐ กรกฎาคม พุทธศักราช ๒๕๓๗

ปฏิบัติให้ถูกพันทุกข์ได้

วันนี้ท่านหลวงปู่พระธรรมบัณฑิต เจ้าคณะภาควัดโพธิสมภรณ์ ได้นำคณะ เจ้าคณะทั้งหลายทั้งพระเถรตลอดถึงประชาชนมาจำนวนมาก มาเยี่ยมวัดป่าบ้านตาด และมาทำวัตร เขาเรียกสมมาคารวะตามภาษาของเรา ขอขมาลาโทษซึ่งกันและกัน เพราะคนเราต่างมีกิเลสย่อมมีความผิดพลาดเช่นเดียวกัน การขอภัยซึ่งกันและกัน การขอขมาลาโทษซึ่งกันและกันนี้เป็นแนวทางของนักปราชญ์ที่ท่านดำเนินมา ไม่ถือสีถือสาซึ่งกันและกัน เสร็จลงแล้ว จากนั้นท่านขอนิมนต์ให้หลวงตาแสดงธรรมให้แก่พี่น้องทั้งหลายฟังไม่มากก็ไม่เป็นไร ว่าอย่างนั้น ฉะนั้นจึงขอให้ทุก ๆ ท่านตั้งอกตั้งใจฟัง

วันนี้จะพูดเรื่องศาสนา พวกเราชาวพุทธนับถือพระพุทธศาสนามานมนานตั้งแต่ปู่ย่าตายายก่อนนั้นมาอีก จนกระทั่งปัจจุบัน เรายังไม่อาจทราบได้ว่าศาสนาแท้คืออะไร ธรรมแท้คืออะไร เพราะใครก็เห็นแต่ตามคัมภีร์ไบเบิลท่านบอกไว้ นั่นเป็นชื่อของธรรม นั่นเป็นชื่อของศาสนา ชื่อของบาป ชื่อของบุญ ชื่อของนรกสวรรค์ ชื่อของคนดีคนชั่ว สัตว์ดีสัตว์ชั่ว แต่หลักธรรมชาติจริง ๆ แท้แล้วคืออะไร ตัวจริงที่ระบุชื่อระบุนามนั้นนี่คืออะไร ที่ถูกระบุนั้นคืออะไร เช่น ตัวบาปจริง ๆ คืออะไร บุญจริง ๆ คืออะไร นรกจริง ๆ คืออะไร สวรรค์จริง ๆ คืออะไร ศาสนาที่แท้จริงคืออะไร นี้เราไม่ค่อยจะได้เข้าใจกัน

คำว่าศาสนาที่แท้จริงนั้นท่านกล่าวออกมาเป็นกิริยาว่า สาสน์ แปลว่า คำสั่งสอนของพระพุทธเจ้า ซึ่งเอามาจากของแท้ของจริงได้แก่ธรรมล้วน ๆ ซึ่งเป็นหลักธรรมชาติที่พระพุทธเจ้าทั้งหลายตรัสรู้แล้ว ได้นำธรรมนั้นออกจากพระทัยที่ตรัสรู้ บรรจุธรรมไว้อย่างเต็มที่แล้วนั้น ออกมาสั่งสอนสัตว์โลก ให้เป็นกิริยาว่า สัพพปาปสฺส อกรรม การไม่ทำบาปทั้งปวง ๑ กุสลสุปฏิสัมปทา การยังกุศลคือความฉลาดโดยธรรมให้ถึงพร้อม ๑ สจิตตปริโยทปนํ การทำจิตของตนให้ผ่องใสจนกระทั่งถึงขั้นบริสุทธิ ๑ นี่เป็นคำสั่งสอนของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์ และนี่แหละคือศาสนา ท่านซึ่งลงในจุดนี้ กิริยาที่ท่านบอกนี้บอกลงในจุดที่จะเป็นบาปเป็นกรรมให้แก่พวกเราทั้งหลายทราบ หลักศาสนาที่เราปฏิบัติทุกวันนี้ท่านแสดงอาการออกมาเพื่อนำกึ่งก้านสาขาดอกใบนี้เข้าไปหาดันล้าอย่างแท้จริง คือธรรมแท้

ธรรมแท้ได้แก่ธรรมที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ได้เจอเข้าในพระทัย ได้เจออย่างจิง ๆ ในพระทัยและพระอรหันต์ท่านบรรลุ นั้นแหละคือธรรมแท้ การปฏิบัติตัวเองรักษาศีลภาวนา การทำบุญ

ให้ทานนี้คือกิ่งก้านสาขาแห่งธรรมแท้ และเดินตามเข้าไป ๆ เพราะนี้เป็นสายทางที่จะให้เข้าถึงธรรมแท้ ความพันทุกซ์แท้ ไม่ใช่พันธรรมดาไม่ใช่พันเล็ก ๆ น้อย ๆ แล้วเข้ามาคลุกเคล้ากับทุกซ์อยู่อีก เป็นความพันทุกซ์แท้ นี้ออกจากกิริยาแห่งการทำดีทั้งหลาย

อย่างพวกเรทั้งหลายมาบวชในพระพุทธศาสนา ท่านให้รักษาศีล ๒๒๗ ข้อ ๒๒๗ ข้อนี้เป็นข้อห้ามอย่าได้พากันทำ ถ้าทำลงไปแล้วก็เป็นความต่างพร้อยและทะเลในศีลของตนนั้นแล คนเราเมื่อศีลไม่บริสุทธิ์แล้วก็เหมือนกับผ้าที่ไม่บริสุทธิ์ ขาด ๆ ต่าง ๆ พร้อย ๆ แล้วขาดมากกว่านั้นก็ขาดหมดทั้งตัว เพียงแต่ขาดเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ไม่น่าดูแล้ว มองเห็นอวัยวะส่วนต่าง ๆ ชัดบ้างไม่ชัดบ้างเข้าไป จนกระทั่งถึงขาดเสียหมดทั้งผืนแล้วดูไม่ได้เลย ใครนุ่งห่มก็ไม่ได้ นี้ก็เหมือนกันศีลขาด ศีลขาดเล็ก ๆ น้อย ๆ ก็ต่าง ๆ ดาว ๆ ไม่น่าดู ถ้าเป็นคนก็ไม่เต็มบาตร เป็นพระก็ไม่เต็มเต็ง เป็นพระ ๗๕ บ้าง เป็นพระ ๖๕ บ้าง เป็นพระ ๒๕ บ้าง สุดท้ายไม่มีพระเหลืออยู่เลย ท่านว่าปาราชิก ๔ เหล่านี้เรียกว่าขาดทะเลอย่างพินาศฉิบหาย

ให้เรารักษาศีลทั้ง ๒๒๗ นี้เป็นอย่างน้อย ที่อนุบัญญัติซึ่งมีมากกว่านั้นก็รักษาไปตาม ๆ กัน แต่ข้อสำคัญที่บัญญัติไว้ในเบื้องต้นว่า ๒๒๗ นี้ให้ต่างองค์ต่างรักษาด้วยดี เรามาบวชในพระพุทธศาสนา มารักษาศีลรักษาธรรม คำว่าธรรมก็คือเป็นคู่เคียงของศีล กิริยาของศีลที่รักษาได้นี้ก็จะทำให้ธรรมของเรามีความแน่นหนามั่นคงขึ้นภายในใจ เช่น สมาธิภาวนา การอบรมภาวนาให้จิตใจเป็นสมาธิเป็นอย่างไร นี้ละเริ่มเข้าไปหาธรรมแล้ว เริ่มตั้งแต่จิตใจสงบนี้เริ่มเห็นกระแสของธรรมเข้าไปแล้ว จิตใจสงบเข้าไปมากเข้าไป ๆ สงบจนราบคาบจนกระทั่งกิเลสไม่มีเหลือแล้ว กิเลสสงบราบที่เรียกว่า นตฺถิ สนฺติปริ สุขํ สุขอื่นใดยิ่งกว่าความสงบเพราะกิเลสสิ้นไปนี้ไม่มี นี้เป็นความสงบอันราบคาบ หรือความสงบอันสุดยอด นี้แหละเป็นธรรมแท้ที่อยู่จุดนั้น

เราปฏิบัติศีลธรรมก็ให้พากันระมัดระวังรักษาแนวทางนี้ไว้ให้ดี เพื่อจะก้าวเข้าสู่ธรรมสมาธิธรรมก็เป็นหน้าที่ของพระของเณรเราทั้งหลายจะเป็นผู้บำเพ็ญ อย่าปล่อยอย่างทิ้งให้ผู้หนึ่งผู้ใดเป็นเจ้าของของศีลธรรมเหล่านี้ เพราะคำว่าเป็นพระ เราเป็นพระเต็มองค์ เป็นเณรเต็มองค์ด้วยกัน เป็นผู้ทรงศีลทรงสมาธิทรงปัญญาด้วยกัน จงพยายามบำเพ็ญศีลของตนให้บริสุทธิ์แล้วก็บำเพ็ญสมาธิคือความสงบใจให้เกิดขึ้นภายในจิตใจ

ใจที่มีความสงบย่อมไม่ออกแวกคลอนแคลน ไม่ติดไม่เดินไม่รบกวนตัวเอง เรียกว่าใจสงบ ถ้าใจไม่สงบนั้นใจคึกใจคะนอง มองเห็นอะไรก็มีแต่ความคึกความคะนองเต็มหูเต็มตาเต็มจมูกเต็มลิ้นเต็มกาย จากรูปจากเสียงจากกลิ่นจากรส มีแต่สิ่งยั่วยวนกวนใจ ใจของเรามีแต่ความวุ่นวุ่นวายนหาความสงบไม่ได้ก็หาความสุขไม่ได้ มาบวชในพระพุทธศาสนาแทนที่จะได้รับความสุขจากศาสนา กลับได้รับความทุกซ์ความลำบาก ความกระวนกระวาย เพราะไม่รักษา

จิตใจของตนให้เป็นสมาธิคือความสงบใจ เพราะฉะนั้นจงพากันรักษา สมาธิก็ให้รักษาให้
บำเพ็ญเป็นคู่เคียงกันไป

เวลาเรียนก็เรียน เรียนก็เรียนเพื่อเป็นสมาธินั้นแหละ เพื่อเป็นปัญญา เพื่อเป็นวิมุตติ
หลุดพ้นนั้นแหละจะเรียนเพื่ออะไร ไม่ใช่เรียนแบบโลกเขา อย่างที่โลกเขาเรียนกันนั้นเขาเรียน
เพื่อโลกเพื่อสงสาร เราเรียนนี้เราเรียนเพื่ออรรถเพื่อธรรม เพื่อศีลเพื่อสมาธิเพื่อปัญญา เพื่อ
วิมุตติหลุดพ้น เพราะฉะนั้นจึงทั้งเรียนทั้งทำ เวลาเรียนก็เรียนท่องบ่นสังวัธยาย เวลาสงบใจ
ปล่อยจากการศึกษาเล่าเรียนแล้วก็ให้ทำจิตของตนให้มีความสงบด้วยสมาธิ

คำว่าสมาธินั้นคือความสงบ หรือคือความแน่นหนามั่นคงของใจ ความสงบ-สงบเข้าไป
หลายครั้งจิตก็เป็นสมาธิขึ้นมาได้ จิตเป็นสมาธิคือจิตมีความแน่นหนามั่นคง แม้จะคิดอ่าน
ไตร่ตรองเรื่องราวอะไรได้อยู่ก็ตาม แต่ฐานของจิตนี้มีความแน่นหนามั่นคงอยู่กับตัวเอง นี้เรียก
ว่าจิตเป็นสมาธิ เมื่อเรารักษาจิตของเราหลายครั้งหลายหนด้วยบทบริกรรมคำใดก็ได้ เพราะ
ตามธรรมชาติของจิตนั้นอยู่เฉย ๆ จะให้เป็นสมาธิให้สงบนี้จับไม่ถูก เพราะความรู้มีอยู่ทั้งร่าง
กายของเราชานไปหมด ไม่ทราบจะจับจุดไหนเป็นผู้รู้ เพราะฉะนั้นท่านจึงให้จับเอาคำบริกรรม
คำใดคำหนึ่งมาเป็นทีเกาะของจิต เช่น พุทโธ ธัมโม หรือสังโฆ หรืออานาปานสติ เป็นต้น คำ
ใดก็ตามให้จิตติดแนบอยู่กับคำบริกรรมนั้น ๆ นี้เรียกว่าภาวนา

ภาวนาคือการอบรมให้เกิดให้มีในความคิดทั้งหลาย เราภาวนาติดต่อกันระมัดระวังด้วย
สติ เช่น พุทโธ ๆ ก็ให้รู้อยู่ ให้จิตรู้อยู่กับพุทโธ ๆ เท่านั้น มีสัมพันธ์เกี่ยวเนื่องกันอยู่ตลอดเวลา
เวลา จิตกับธรรมคือพุทโธ จิตคือผู้รู้สัมผัสสัมพันธ์กันต่อเนื่องไปโดยลำดับ แล้วจะสร้างผล
ขึ้นมาให้เชื่อมโยงถึงกันกลายเป็นความแน่นหนามั่นคง กลายเป็นความสงบร่มเย็นขึ้นมาภายใน
ใจของตน นี้เรียกว่าธรรมเกิด เริ่มเกิดแล้วคือความสงบเกิดแล้ว ความแน่นหนามั่นคงของ
ใจเกิดแล้ว ความไม่วุ่นวายทั้งหลายเกิดแล้ว นี้ผลเริ่มเกิด-เกิดจากนี้

เมื่อจิตได้อาศัยคำบริกรรมคำใดก็ตามอยู่เป็นนิจกาลในขณะที่ภาวนานั้นแล้ว จิตจะมีความ
สงบเย็นลงไป ๆ แล้วก็จับจุดผู้รู้ได้ ผู้รู้คือมีความรู้เด่นอยู่ในจุดเดียว นี้เรียกว่าจับจิตได้
แล้ว ในขั้นนี้เราเริ่มจับจิตได้แล้ว นี้แหละจิตแท้เป็นอย่างนี้ ส่วนที่เรารู้้อยู่ตามสรรพางค์ร่างกาย
นั้นเป็นกระแสของจิตแต่จิตเองก็จับไม่ได้ เพราะฉะนั้นจึงต้องหาเครื่อง ถ้าพูดแบบโลกเขา
เรียกว่าเครื่องล่อ-เครื่องล่อใจ คือ พุทโธ ให้ใจติดให้ใจเกาะอยู่กับคำว่าพุทโธเป็นต้น ให้รู้อยู่
ตรงนั้น เมื่อรวมเข้า ๆ มีแต่คำว่าพุทโธไม่มีคำอื่นเข้ามาแทรกมาปน มีแต่คำว่าพุทโธคำเดียว
 ๆ ตลอดไปเลย จิตเราจะสงบเข้ามา ๆ แล้วก็สงบแนบแน่นลงไป มีแต่ความรู้ล้วน ๆ

เวลาสงบมากจริง ๆ แล้วคำบริกรรมกับผู้รู้นี้จะกลมกลืนเป็นอันเดียวกัน บริกรรมไม่ได้

เลย นึกบริการไม่ออกเพราะจิตเป็นผู้รู้เต็มตัวแล้ว ถ้าอย่างนั้นให้ปล่อยค่าบริการนั้นเสีย เพราะไม่บอกให้ปล่อยก็ปล่อยแล้ว ให้อยู่กับความรู้ที่เสีย จนกระทั่งความรู้ที่กระตือรือร้น ปรากฏหรือมีกระตือรือร้นออกมาแล้ว ค่อยนำค่าบริการเข้าไปแทนที่ใหม่และบริการต่อไปใหม่ นี้เรียกว่าภาวนา

จิตสงบยอมอ้อมตัว ค่าบริการนั้นก็อ้อม ไม่รับค่าบริการต่อไป มีแต่ความรู้ล้วน ๆ เดี๋ยวอยู่ในหัวใจ คือในหัวอกนี้แหละ นี่หัวอกตรงกลางอกเรา นี้ไม่ได้อยู่บนสมองนะ ทางภาคภาวนานี้ได้ทำเต็มกำลังความสามารถจนกระทั่งหายสงสัยในเรื่องความรู้ที่อยู่ที่ไหนแน่ ความรู้ไม่ได้อยู่บนสมอง บนสมองเป็นสถานที่ทำงานแห่งความจำทั้งหลาย เวลาเราเรียนหนังสือเรียนมาก ๆ นี้สมองที่อ้อมหมดเลย เพราะความจำอยู่บนสมองไปทำงานอยู่ตรงนั้น แต่เวลาภาวนานี้ภาวนามากเท่าไร ๆ จิตของเรายังสงบอยู่ในทรวงอกของเราตรงกลางอกนี้แหละ สงบอยู่ตรงนี้สว่างไสวอยู่ตรงนี้ แม้จะเกิดทางด้านปัญญาที่เกิดอยู่ที่จุดกลางนี้ คือเกิดอยู่ในทรวงอกของเรา ช่างอยู่ในนี้ สว่างไสวอยู่รอบตัวภายในหัวอกนี้ไม่ได้อยู่บนสมอง บนสมองเลย กลายเป็นอวัยวะเหมือนอวัยวะทั่ว ๆ ไปหมด ไม่ปรากฏว่าความรู้ไปหนักไปแน่นอยู่ในจุดใด แต่มาหนักแน่นอยู่ในท่ามกลางอกนี้เท่านั้น นี่เรื่องการภาวนา

เวลาจิตมีความสงบแล้วจะสว่างไสว หรือจะสงบเย็นอยู่ในหัวอกของเรา เวลาจิตเกิดปัญญา คำว่าปัญญานี้ ปัญญาที่เราเรียนมานั้นเป็นบาทฐานแห่งปัญญาที่จะเกิดขึ้นโดยหลักธรรมชาติของตัวเอง ที่ท่านเรียกว่า ศีล สมาธิ ปัญญา ในหลักธรรมชาติเป็นอย่างนั้น จะเกิดขึ้นภายในนี้แหละ อาศัยปัญญาที่เราคาดเราคิดนี้เสียก่อน สัญญาเป็นตัวหมายไป ปัญญาพิจารณาโดยจิตของเรามีความสงบเย็นพอสมควรแล้ว ก็อ้อมอารมณ์ภายนอก รูป เสียง กลิ่น รส เครื่องสัมผัสสัมผัสที่ ทำให้ใจคึกคะนองก็ปล่อยตัวไป ๆ มีแต่ความสงบเย็นอยู่ในนี้ เรียกว่าจิตอ้อมอารมณ์

จิตอ้อมอารมณ์นี้เราพิจารณาทางด้านปัญญา คือ อนิจจัง ก็ตาม ทุกข์ ก็ตาม อนัตตา ก็ตาม อสุภะอสุภังความไม่สวยไม่งามในร่างกายของเราเราก็ตาม เราก็พิจารณาอยู่ในหัวอกของเราในนี้แหละ มันหากอยู่ในนี้เองไม่ได้ไปไหน นี้เรียกว่าการพิจารณาทางด้านปัญญาแล้วจะเกิดความคล่องแคล่วแกว่งกล้า ความสว่างไสว เกิดความคล่องตัวขึ้นภายในจิตใจ นี้เรียกว่าปัญญาได้เกิดกับผู้ภาวนา ที่แรกอาศัยสัญญาคาดหมายไปเสียก่อน พอคาดหมายไปหลายครั้งหลายหนปัญญาค่อยตั้งตัวได้แล้ว ก็ดำเนินโดยลำพังตัวเองไม่ต้องไปอาศัยสัญญาอารมณ์ที่ไหน เป็นปัญญาอัตโนมัติขึ้นมา

ดังที่ท่านแสดงไว้ในปัญญา ๓ ประเภท คือ **สุดมยปัญญา** ปัญญาเกิดขึ้นจากการได้ยิน

ได้ฟัง ๑ **จินตามยปัญญา** ปัญญาเกิดขึ้นจากการพิจารณาไตร่ตรองของสามัญชนทั่ว ๆ ไป ๑ **ภาวนามยปัญญา** ๑ ส่วนภาวนามยปัญญานี้เกิดขึ้นโดยหลักธรรมชาติของตนเอง นี่แหละที่ท่านว่าปัญญาเกิด ภาวนามยปัญญานี้เป็นปัญญาเกิดขึ้นโดยหลักธรรมชาติ ท่านเรียกว่า อัตโนมัตติ ปัญญาขั้นนี้แหละเป็นปัญญาที่จะฆ่ากิเลส เป็นปัญญาที่เห็นมรรคเห็นผลโดยลำดับ

ที่พระพุทธเจ้าว่า โสตาปัตติมรรค โสตาปัตติผล สกิทาคามรรค สกิทาคาผล อนาคตามรรค อนาคตาผล คือปัญญาประเภทนี้แหละจะเป็นผู้ก้าวเดินไปแถวธรรมเหล่านี้ของผู้ปฏิบัติเอง ไม่ใช่ผู้อื่นผู้ใดจะรู้จะเห็น หากเป็นผู้นั้นเพราะอำนาจแห่งปัญญานี้ เป็นปัญญาที่ซึมซาบ เป็นปัญญาที่ก้าวเดินโดยลำพังตนเองโดยไม่ต้องขึ้นอยู่กับรูป กับเสียงกับกลิ่นกับรสอย่างเดียว ว่า เราได้ยินได้เห็นสิ่งใดจึงมาเกิดปัญญาข้อคิดขึ้น เพราะได้เห็นได้ยินสิ่งเหล่านั้น อย่างนั้นก็ไม่ใช่

เราจะพิจารณาอยู่โดยลำพังนี้เท่านั้น จะเกิดขึ้นโดยลำพังตัวเอง เมื่อพบสิ่งใดสัมผัสสัมผัสพันธุก็เกิด ไม่พบก็เกิด ท่านเรียกว่าภาวนามยปัญญา เป็นปัญญาอัตโนมัตติของผู้ปฏิบัติ ไม่ปฏิบัติไม่รู้ปัญญาประเภทนี้ต้องปฏิบัติ ศิลเราก็ปฏิบัติแล้ว สมาธิเป็นขั้นภายในใจเราก็รู้แล้ว คือ ความสงบเย็นใจ มีขอบมีเขต สมาธิมีขอบมีเขต เหมือนกับน้ำเต็มแก้ว เมื่อเต็มภูมิของสมาธิแล้วจะทำให้หนาแน่นมันคงยิ่งกว่านั้นเข้าไปอีกไม่ได้ เต็มภูมิเหมือนน้ำเต็มแก้ว เอาน้ำที่ไหลมาเทกัล้นออกหมด นี่สมาธิเมื่อเต็มภูมิแล้วก็เหมือนกันเช่นนั้น

แต่ปัญญาไม่เป็นเช่นนั้น ปัญญาเมื่อได้ก้าวเดินออกไปตั้งแต่เราเริ่มพิจารณาปัญญาโดยสังขยาอารมณ์เสียก่อน ใช้สังขยาवादภาพพิจารณาไปหลายครั้งหลายหนจนเกิดความซึ่งภายในใจ เห็นว่าเป็น อนิจจัง อย่างแท้จริง ทุกข์ อย่างแท้จริง อนตตตา อย่างแท้จริง เป็นอสุภะอสุภัง ประจักษ์ใจอย่างแท้จริงแล้วนี้ ปัญญาขั้นนี้แหละก้าวเดินที่นี้

ตั้งแต่นั้นต่อไปแล้วก้าวเดินหมุนตัว ๆ เหมือนน้ำซบน้ำซึม เหมือนไฟได้เชื้อ เชื้อไฟอยู่ที่ไหนไฟจะลุกลามไปตามเชื้อนั้นโดยไม่หยุดหย่อน กระทั่งเชื้อไฟนั้นหมดเมื่อไรแล้วไฟถึงจะดับ อันนี้ฉันใดก็เหมือนกัน การพิจารณาปัญญาในขั้นนี้ เช่นพิจารณาอสุภะอสุภัง พิจารณาจนกระทั่งอสุภะอสุภังนี้อิ่มตัวเต็มที่แล้ว ปล่อยวางทั้งอสุภะทั้งอสุภะ หมุนตัวไปตรงกลางไม่ยึดในอสุภะไม่ยึดในอสุภะทั้งสอง นี้เรียกว่าปัญญาอิ่มตัวในขั้นนี้ นั่นเป็นขั้น ๆ อย่างนี้ของผู้ภาวนา นี้ละปัญญาก้าวเดินเพื่อมรรคเพื่อผลครั้งพุทธกาลท่านก้าวอย่างนั้น

เราปฏิบัติก็เป็นสวางขาตธรรมตรัสไว้ชอบแล้วเหมือนกัน เมื่อปฏิบัติตามนี้แล้วของเราทุกสิ่งทุกอย่างมีเหมือนท่าน อริยสังข์ของเราก็มีเต็มภูมิเหมือนกัน ทุกข์ก็เต็มหัวใจเต็มกาย สมุทัยก็เต็มหัวใจของเราด้วยกัน มรรคพยายามทำให้เต็มหัวใจแล้วต้องแก้สมุทัยโดยแท้ เมื่อมรรคแก้สมุทัยไปมากน้อยเพียงไรโรธคือความดับทุกข์จะดับไปเรื่อย ๆ ตามผลของมรรคที่

ทำได้มากน้อย แล้วก็ไหมไปเรื่อย ๆ

ส่วนอสุภะอิมัตว์แล้วก็หมุนตัวไปทางอื่น หมุนตัวไปเวทนา สัตถุญา สังขาร วิญญาณ นี้เรียกว่าปัญญาโดยหลักธรรมชาติของผู้ปฏิบัติภาวนา เมื่อพอตัวแล้วก็หมุนตัวไปเรื่อย ๆ ไปเวทนา สัตถุญา สังขาร วิญญาณ ประสานงานซึ่งกันและกันโดยอัตโนมัติของปัญญา นี้ละปัญญานี้เป็นปัญญาที่ก้าวสู่มรรคสู่ผล ไม่มีใครบอกก็ตาม ใครจะปฏิเสธว่ามรรคผลนิพพานไม่มีก็ตาม สิ่งที่ยังทราบประจักษ์ใจ ๆ หากซึมซาบกันอยู่เช่นนั้น ดุดตี๋มกันอยู่เช่นนั้น หมุนตัวไปอยู่เช่นนั้น

นี่เรียกว่าจลศรัทธา เป็นผู้รู้ผู้เห็นในอรรถในธรรมทั้งหลายที่พระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนไว้ ตั้งแต่พื้น ๆ จนกระทั่งหลุดพ้น จะเป็นธรรมชาติซึมซาบภายในจิตโดยลำดับ ไม่ไปหวังฟังจากผู้อื่นผู้ใด เขาบอกว่ามีหรือไม่มีมรรคผลนิพพาน ว่ามีก็ตามไม่มีก็ตาม ไม่สนใจยิ่งกว่าความจริงที่รู้ที่อยู่ระหว่างกิเลสกับธรรมพิดกันอยู่ภายในใจ สมุทัยเป็นยังไร มรรคเป็นยังไร เข้าแก้กันอยู่ภายในจิตใจ ใจเป็นสนามรบ เพราะกิเลสกับธรรมอยู่บนหัวใจ ใจเป็นเวทีพิดกันอยู่ตรงนั้น ดุดตี๋มอยู่ตรงนั้น หมุนตัว ๆ อยู่ตรงนั้น นี่ท่านเรียกว่าภาวนามยปัญญาของผู้ปฏิบัติ ให้มันเป็นในหัวใจของเจ้าของเองแล้วจะสว่างจ้าขึ้นเลย

พระพุทธเจ้าปรินิพพานไปที่หมีนก็แสนก็ล้าน ๆ พระองค์หาที่สงสัยไม่ได้ เพราะจุดอริยสังขนี้แลเป็นที่อุปบัติแห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลาย ตลอดถึงพระสาวกทั้งหลายจะพ้นจากอริยสังขนี้ไปไม่ได้แม้พระองค์เดียว นี่คือเป็นสถานที่ผลิตหรืออุปบัติของพระพุทธเจ้า ของท่านผู้บริสุทธิ์ทั้งหลายอุปบัติขึ้นที่ตรงนี้ เราก็จ่อจิตของเราไปตรงนั้น เหมือนไฟได้เชื้อเผากันอยู่ตรงนั้น เห็นกันอยู่ตรงนั้น แก้กันอยู่ตรงนั้น กิเลสออกมาจากใดมุมใด สติปัญญาหลบฉลากหลบมุมกันแก้กันอยู่นั้น เหมือนนักมวยต่อยกันบนเวที

นี่เป็นเรื่องที่เพลินมากสำหรับผู้ปฏิบัติในปัญญาขั้นนี้แล้ว ลืมวันลืมคืนลืมปีลืมเดือน ลืมหิวลืมเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้าลืมหลับลืมนอน หมุนตัว เพราะฉะนั้นท่านถึงสอนให้เข้าพักสมาธิ เมื่อได้ออกรบได้แก่การพิจารณาทางด้านปัญญานี้มันจะเลยเถิด แล้วให้เข้าพักในสมาธิ พักผ่อนหย่อนจิต คือไม่ใช่กิริยา เพราะเรื่องของปัญญาก็เป็นกิริยาแห่งการทำงานอันหนึ่งเรียกว่างานของปัญญาของจิต เราพักอย่างนั้นเสีย ให้จิตเข้ามาสู่สมาธิพักแรงพักเอากำลังเหน็ดเหนื่อยเมื่อยล้า ไม่ต้องไปยุ่งกับเรื่องปัญญาขั้นใดก็ตามในเวลานั้น ให้หมุนตัวเข้าสู่สมาธิสงบแน่วอยู่เพียงเท่านั้นเพื่อเอากำลัง

จะพักจิตก็ชั่วโมงก็ให้อยู่ จนกระทั่งจิตอิมัตว์แล้วจิตถอยออกมา พอดถอยออกมาแล้วที่นี้ไม่ต้องห่วงสมาธิ คือไม่ต้องห่วงการพักผ่อนอีกต่อไปแล้ว ก้าวเข้าสู่ปัญญาหมุนตัวบนเวที นี้

คือผู้ปฏิบัติเพื่อทรงมรรคทรงผลท่านปฏิบัติอย่างนั้น ในสมัยปัจจุบันนี้ก็เป็นอย่างนั้นเพราะ อริยสังข์เป็นอันเดียวกัน กิเลสเป็นอันเดียวกัน ทุกข์ สมุทัยเป็นอันเดียวกัน มรรค นิโรธ เป็นอันเดียวกัน แก้กิเลสได้อย่างเดียวกัน จึงเรียกว่าสวากขาตธรรม ตรัสไว้ชอบแล้ว ๆ ผู้ปฏิบัติพิจารณายอมเห็นได้ชัดภายในตัวเอง นี่อธิบายถึงเรื่องภาวนามยปัญญา

พอก้าวจากภาวนามยปัญญานี้แล้วเข้าสู่มหาสติมหาปัญญา หาความเปลอตัวไม่ได้เลย เปลอได้ยังไงกิเลสจะต่อเอา ๆ เมื่อความเห็นโทษถึงขนาดคอขาดบาดตายกันแล้วนั้นจะเปลอ กันไม่ได้ นั่นละมหาสติมหาปัญญาตั้งตัวแบบนั่นเอง เพราะตั้งตัวแบบสละตาย ถ้าเปลอเมื่อไร ก็ตายเหมือนกับนักมวยต่อยกัน นี่ระหว่างจิตกับกิเลส กิเลสเข้าถึงชั้นละเอียดละเอียดมาก แล้วสติปัญญาก็ตามต้อนกันให้ทันกันนั้น ฆ่าไปเรื่อยทันไปเรื่อย ฆ่าไปเรื่อย สุดท้ายก็วิมุตติหลุดพ้น กิเลสขาดสะบั้นลงไปจากหัวใจ นั่นเรียกว่าสมุทัยม้วนเสีย

สมุทัยคืออะไร อวิชชาปจฺจยา สงฺขารานี้ นั่นแหละคือยอดของสมุทัย ในบรรดากิเลสทั้งหลายชั้น อวิชชาปจฺจยา สงฺขารานี้ รวมตัวไปอยู่ในจิตนั้นหมด กระแสของมันถูกสกัดลัดต้อนหมด ออกไปทางตาทางหูทางจมูกทางลิ้นทางกาย สกัดลัดต้อนออกด้วยอำนาจของธรรมที่กล่าวมาเบื้องต้นมี อนิจจัง ทุกขัง อนตฺตา อสุภะอสุภัง เป็นต้น ตีต้อนเข้ามา ๆ จนกระทั่งถึงจิต

อวิชชาไม่มีทางเดิน เครื่องมือหรือทางเดินถูกตัดหมดแล้วหมุนตัวเข้าไปสู่จิต นี่ละเรียกว่ายอดสมุทัยเข้าสู่จิตแล้วจิตจะมีความสว่างกระจ่างแจ้ง มีความสว่างไสว มีความอัศจรรย์ นี่ก็คือกลอุบาย คือโล่ห์ของอวิชชาที่หลอกสัตว์ทั้งหลาย ผู้ปฏิบัติจึงต้องติด อะไรละเอียดก็ตามไม่ละเอียดเหมือนอวิชชา อวิชชานี้แม้แต่มหาสติมหาปัญญาที่ยังหลงกลมันได้ แต่หลงก็หลงเพื่อจะฆ่า ไม่ใช่หลงเพื่อจะหลงไปเลยเหมือนความหลงทั้งหลาย หลงหมดของมันหรือว่ามันต่อมาย หลบจากไม่ทันถูกต่อเอาอีกมี แต่ยังไงก็ตามจะต้องม้วนเสียแน่นอน พอเข้าถึงจุดนี้แล้วมหาสติมหาปัญญานั้นหมายความว่ายังไง ไม่ต้องถามรู้กันเอง ๆ ในวงปฏิบัติบนเวทีของหัวใจผู้ปฏิบัติ นั้นแล

เมื่ออวิชชาได้ม้วนเสียลงไปแล้ว คำว่ามหาสติมหาปัญญาก็หมดปัญหาไปในทันทีทันใด โดยไม่ต้องบังคับบัญชา นี่เรียกว่าพอเหมาะพอดีกันทุกอย่าง ทุกข์ สมุทัย นิโรธ มรรค ขาดสะบั้นจากกันไปแล้ว เหลือแต่ความวิมุตติหลุดพ้นไพล่ขึ้นมาตรงกลางนั้น นี่ละพระพุทธเจ้า ตรัสรู้ที่ตรงนี้ พระสาวกอรหัตตอรหัตทั้งหลายตรัสรู้หรือบรรลุนิโรธธรรมขั้นที่ตรงนี้ เราจะตรัสรู้ที่ ไหน เราผู้ปฏิบัติเราต้องรู้ที่ตรงนี้จึงสามารถพูดอันนี้ออกมาเป็นเครื่องยืนยันได้ นั่น นี่ละที่ว่าธรรมของพระพุทธเจ้าเป็นเครื่องยืนยันโลก เวลานั้นก็มีอยู่อย่างนั้น

พระพุทธศาสนาของเราจึงเป็นตลาดแห่งมรรคผลนิพพาน เป็นตลาดแห่งพระโสดา

พระสัทธา พระอนาคา พระอรหันต์สมบุรณ์บริบูรณ์ เป็นห้างร้านอันใหญ่โตเต็มไปด้วย อริยมรรคอริยผล จึงขอให้พระลูกพระหลานทั้งหลายตลอดประชาชนญาติโยม เพราะเป็นผู้มี อริยสังฆเหมือนกันจะปฏิบัติให้รู้ให้เห็นได้ด้วยกัน แล้วต่างคนต่างอุตสำหรับพยายามปฏิบัติตน ให้เป็นไปตามแนวทางของพระพุทธเจ้า ผู้หญิงก็พ้นทุกข์ได้ ผู้ชายพ้นทุกข์ได้ ภรรยาพ้น ทุกข์ได้ พระเถรพ้นทุกข์ได้เมื่อปฏิบัติให้ถูก ถ้าไม่ถูกก็เป็นทุกข์ได้ด้วยกันไม่ว่าพระว่าเถร ภรรยาสญาติโยม เป็นทุกข์ได้ด้วยกันทั้งนั้นถ้าปฏิบัติผิดจากหลักธรรมของพระพุทธเจ้า ถ้า ปฏิบัติให้ถูกแล้วเป็นอย่างนั้น

วันนี้ได้แสดงถึงเรื่องภาวณา ก้าวไปถึงภาวณามยปัญญาที่เลยไปใหญ่เลย จึงขอสรุปเอา ว่า ศิลก็อยู่กับเราทุกท่านผู้ปฏิบัติรักษาศีล สมาธิอยู่กับเราทุกท่านที่เป็นผู้เสาะผู้แสวงหาจะ บำเพ็ญให้เกิดให้มี พระพุทธเจ้าไม่ลำเอียงและไม่ทรงผูกขาด สนุกปฏิญญโก ประกาศกังวานไว้กับ ผู้ปฏิบัติทุกรูปทุกนามไป พระพุทธเจ้าไม่ทรงผูกขาดไว้เลยแม้ชนิดหนึ่ง มอบไว้กับผู้ปฏิบัติจะ พึ่งรู้เองเห็นเองในธรรมทั้งหลายที่กล่าวมานี้

จึงขอให้ทุก ๆ ท่านได้นำไปประพฤติปฏิบัติกำจัดสิ่งที่เป็นภัยทั้งหลายอยู่ในใจของเรา คือ ความโลภ ความโกรธ ความหลง ราคะตัณหาเป็นตัวยักษ์อันยิ่งใหญ่ ในสามแดนโลกธาตุนี้ ไม่มีอะไรเป็นภัยอันยิ่งใหญ่ยิ่งกว่ากิเลส ๓ ประเภทนี้ จงพยายามกำจัดมันออกจากใจแล้วอยู่ที่ ไหนสบายหมด วันคืนปีเดือนดินฟ้าอากาศฟ้าแดดดินลมหมื่นแสนจักรวาลอะไรที่จะมาเป็นภัย ต่อจิตใจไม่มี มีกิเลสอันเดียวนี้เท่านั้นเป็นภัยต่อใจ เมื่อกิเลสได้มันเสื่อลงไปแล้วไม่มีอะไร เป็นภัยต่อใจ เวียงว่างสุดจิตสุดคิดสุดบรมสุขโดยไม่ต้องคาดหวังฝืน หากเป็นหากพอเหมาะพอ ตีอยู่กับผู้เป็นผู้บริสุทธิ์พุทธโธนี่เท่านั้น

ในอวสานแห่งการแสดงธรรมนี้ ขอความสวัสดิ์จงมีแก่ท่านผู้ฟังทั้งหลายโดยทั่วกัน
เทอญ